

A tankönyv és a gyakorlófüzet használatát bizonyára kevés tanár engedi meg. Én sem könnyítem meg ezzel a munkát, mert mindig olyan feladatokat igyekszünk adni, melyeknek a megoldásához csak annak van segédforrásra szüksége, aki a tanultakat nem gyakorolta kellően.

A tanítási órán sohasem egy tanuló oldja meg egészében a feladatot; már ez is eléggé indokolja az iskolai dolgozatnak szükséges voltát. Azt pedig, hogy a jobb tanulók se unatkozzanak, könnyű elérni. Én mindig annyi feladatot adok, hogy a jó tanulók is az óra végéig dolgoznak.

Az a lázas érdeklődés, mely egy-egy dolgozatírás után a kapott eredmények összehasonlításában megnyilvánul, mutatja, hogy a tanulók maguk is nagy fontosságot tulajdonítanak a dolgozatnak. Élvezet nézni azt az örömet, mely a gyermek arcából kisugárzik, mikor dolgozatának sikerült voltáról meggyőződik. Már ezért is érdemes dolgozatot íratni.

Befejezésül is csak azt hangsúlyozom, hogy a növendékeket becsületes munkára és a munka szeretetére neveljük jó példaadással, buzdítással, jutalmazással s ahol kell, büntetéssel, mert ha nem így teszünk, ezer sebből vérző szegény hazánkat meg nem óvhatjuk a pusztulástól.

(Eger.)

Habán Mihály.

IRODALOM.

Kornis Gyula: A Ielki élet. II. kötet, Budapest, 1918; III. kötet, Budapest, 1919. A M. Tud. Akadémia könyvkiadóvállalata. 464 és 504 lap. Ára kötetenként füzve 20, kötve 30 K.

Kornis jeles művének II. és III. kötete a két forradalom s kivált a minden komoly munkát megbénító és a nyomdák papírfját elpocsékoló proletárdiktatúra közbejötté ellenére a megszabott időben pontosan elkészült és megjelent, amiért mind a szerzővel (ő, mint az Előszóból látszik, a III. kötet kéziratával már 1918 november havában készen volt), mind különösen a kiadó Akadémiával és a nyomtató Hornyánszky-céggel szemben teljes elismerésünket kell kifejeznünk. S tegyük hozzá, a két kötetnek sem belső tartalmán, sem külső kiállításán semmi jel nem árulja el, hogy ily zivataros időkben készültek; a kötetek kiállítása csín és gondosság tekintetében méltán sorakozik az Akadémia könyvkiadóvállalatának többi kötetéhez.

Így a derék mű megjelenésén és befejezésén érzett örömünket semmi zavaró vonás vagy árnyoldal nem csökkenti és osztatlanul

átadhátjuk magunkat abbeli örömrzetünknek, hogy a magyar irodalomnak is van immár a legújabb tudományos kutatások színvonalán mozgó, e kutatások eredményeit egységesen és sok tekintetben önállóan összefoglaló és feldolgozó, valamennyi idevágó problémát rendszeresen, pártatlanul ismertető pszichológiánk. Örömrket még fokozza, hogy a szerző, bár műve — ismétlem — a lélektan minden fontosabb problémájára kiterjed s alaposan, kellő szakértelemmel tájékoztatja felölük az olvasót, előadásában el tudott vonatkozni kivált német mestereinek száraz szakszerűségétől, elvont nehézkességétől, s amennyire csak a tárgyalt kérdések természete megengedi, világosságra, átlátszó, síma előadásra törekedett, úgy hogy előadását minden intelligens ember — még ha a pszichológiában nem járatos is — minden nehézség nélkül olvashatja.

Pedig ez a II. és III. kötet olykor nagyon súlyos problémákkal foglalkozik. Mindenik kötet csak 6—6 fejezetet tárgyal (a II. kötet fejezetei: a szemlélet, a térszemlélet, az időszemlélet, a képzet, az emlékezet, a képzelet; a III. kötet fejezetei: a figyelem, a gondolkodás, az érzélem, az akarat, az én és az öntudat, test és lélek), de ezek mind terjedelem, mind mélység tekintetében a pszichológiának legnehezebb kérdései. Hogy micsoda koncentrált figyelemre volt itt szükség e rengeteg anyag összefoglalására, mutatja az, hogy az *Émlékezet* című fejezet (több mint 20 szakaszban) 209 lapra, az *Érzélem* c. fejezet (több mint 30 szakaszban) 184 lapra terjed, tehát mindenik egész terjedelmes monográfia. A dolog természetével, a pszichológiai laboratóriumokban, általában a lelki élet kutatásának terén szüntelen folyó lázas munkával együttjár, hogy Kornis művében szó van több olyan problémáról, a lelki élet vizsgálatának több olyan jelenségéről, illetőleg eredményéről, amelyekről Wundtnak 20 évvel ezelőtt e sorok írójának fordításában megjelent *A lélektan alapvonatai* c. műve semmit sem tud, amelyekre azóta, a 900-as években irányult rá a kutatók figyelme, érdeklődése. Ilyen pl. a gondolkodás élményeinek megfigyelése (a würzburgi pszichol. intézet vizsgálatai), vagy az érzélem c. fejezetben az érzületek tana (Pfänder vizsgálatai alapján).

A szerzőnek mind az akarat, mind a test és lélek c. fejezetben bő alkalma nyílik, hogy saját egyéni filozófiai álláspontját érvényesítse, anélkül hogy ez levonna valamit szigorú tárgyilagosságából, pártatlan tudományos felfogásából. A régi egyoldalú, mechanikai jellegű determinizmussal szemben, részben való jogosságát elismerve, bátran hirdeti az indeterminizmus jogosultságát is; hasonlóképen az utolsó kérdésben erélyesen állást foglal a léleknek materiális felfogása ellen, kimutatja mind az aktualitás-elmélet, mind a pszichofizikai parallelizmus gyöngé oldalait s bátran a substantialitás-elmélet s a

test és lélek egymásra hatásának (a pszichofizikai okságnak) elmélete mellett foglal állást. Egy pár évtizeddel, sőt talán egy pár évvel ez előtt is még megkövezték volna érette mechanikai felfogásban gyökerező tudósaink, de ma már az idealista gondolkodás képviselői emelt fővel haladhatnak előre.

Elismeréssel kell meghajolnunk az előtt a bámulatos mennyiségű anyag előtt, amelyet szerzőnk e két kötetben feldolgozott, s különösen szellemi önállósága előtt, amelynél fogva sohasem vált az anyagnak szolgájává, hanem ellenkezőleg, ő volt az, aki kiválasztó, rendező, egységbe foglaló elmével uralkodott rajta, aki a maga önálló egyéni felfogását érvényesítette mindenütt, ahol a tárgyalás folyamán világnézeti kérdésekhez ütődött. Alig van e kötetekben olyan fejezet, amely még a szakemberek nagy részére nézve is vagy valami teljesen újat ne mondana, vagy a régi dolgokat új színezettel, új adatokkal gazdagítva ne tárgyalná. Különös elismeréssel kell kiemelnünk a gyermekpszichológia tüzetes ismertetését, Stern és más gyermekpszichológusok idevonatkozó bűvárlatainak részletes feldolgozását az egyes fejezetekben. E kötetekben is mindenütt utal a neveléstanra, művészi elméletre, általában a lélektannak a szellemi tudományokkal való kapcsolatára s pszichológiai ismereteink gyakorlati alkalmazására; az emlékezetéről szólva pl. bő részletességgel ismerteti a bevésés, megtartás, fölidézés különböző módjaira vonatkozó vizsgálatokat. Nagy költőkből, gondolkodókból vett idézetei amellettt hogy üdőbbé, elevenebbé teszik az előadást, olykor szinte reflektor fényével világítanak meg egy-egy lelki élményt.

Ismétlem, a két kötet teljes mértékben kielégíti az I. kötet alapján a műhöz fűzött várakozásainkat; széles tájékozottságú, a pszichológiai bűvárlatnak minden részletével alaposan foglalkozó, erős ítélőképességű elmének gondnal, szeretettel készült, valósággal érett alkotása, nemcsak a magyar irodalomnak válik díszére, hanem mint egységes szempontból való részletes és a legújabb időkig (1916-ból, 1917-ből, sőt 1918-ból való külföldi forrásmunkát is idéz) terjedő összefoglalás a külföldi irodalmakban is számot tenne.

Ha az egész munkát áttekintem, mégis találok benne itt-ott hézagokat, vagyis oly pontokat, amelyek megérdemelték, sőt megkívánták volna a rövidebb-hosszabb ismertetést. Ilyen kívánnivalónak tekintem az idegrendszer (a nagy agy és az alárendelt centrumok) és az egyes érzékszervek (szem, fül) szerkezetének és munkásságának legalább rövid ismertetését; az alvás, álom, fölébredés, hipnotizmus, szuggesztió fiziológiai elméletének ismertetését (ami van, egy-két lap, a képzet c. fejezetben, az fölötte kevés); a lelki élet rendellenességeinek, az elmebetegségeknek ismertetését (ezek itt-ott, egy-két szóval

vannak említve); a lelki élet fokozatos kifejlődésének, az állatpszichológia elemeinek ismertetését; a temperamentumok tüzetesebb ismertetését (II. köt., 200—201. l.). Az erkölcsi érzelmeknél viszont úgy találom, mintha kelleténél hosszasabban időzött volna. A képzelet munkásságában nem emeli ki határozottan, hogy az sokféle képzeti és érzelmi elemből álló összképzettel kezdődik, bár mondja, hogy az eszme, mint csíra él a lélekben, mint élő mag továbbfejlődik, sőt beszél vezető eszméről, anyagondolatról (441., 442., 435. l.).

Még egy-két rövid megjegyzést teszek, talán az újabb kiadásban hasznát veheti a szerző. A III. k. 444. lapján, ahol azt emeli ki, hogy a XIX. században a lélektan, lemondva a lélekről, a lelki elemek tanává alakult át, megemlíthette volna a németeknek gyakran használt kifejezését: *Psychologie ohne Seele*. A II. k. 441. lapján idézi Lessing meghatározását: a genie szorgalom; ennél jobb a francia meghatározás: *le génie c'est la patience*. A III. k. 423. lapjának e sorához: Az ember mindent megtehet, amit akar, nagyon odailik e francia közmondás: *Vouloir c'est pouvoir*. A II. k. 45. l. e soraihoz: a laikus, a hozzá nem értő bizonyos dolgok iránt semmiféle érdeklődést nem mutat, e latin mondás: *Ignoti nulla cupido*; a III. k. 373. l. e mondatához: A hosszas töprengés, fontolgatás határozatlansággal jár, Shakespearenek e mondásai: «A tett halála az okoskodás», «A gondolat halványra betegíti a tettet».

Sajnálattal látom, hogy bár egy-két magyar pszichológiai munkát (Posch, Ranschburg) idéz, korántsem sorolja fel valamennyi, egy vagy más tekintetben jelentős lélektani munkánkat, pedig nemcsak a hála, kötelezne erre a mult úttörői iránt, hanem olvasóinak is hasznára válnék ezzel, mert azok a mai nehéz viszonyok közt teljességgel képtelenek a drága külföldi műveket megszerezni s így önkénytelenül a hazai irodalom régiebb termékei felé irányítják tekintetüket.

Jó magyaros, olykor választékos stílusából kirí az *eltekintve* németes kifejezés (II. 45; II. 399), a *ténybeli, lelki* mellékneveknek főnévi használata (III. 371; III. 470); az is kötőszót feltételes mellékmondatban szereti az ige elé tenni (A szervezetre hasznos, ha mindjárt méregnek is bizonyul; ehelyett: bizonyul is); pszichikai folyamat helyett e kötetekben is többször ír pszichológiai folyamatot.

Sajtóhibát alig találtam a két kötetben, A névmutató mellett tárgymutató is helyénvaló lenne.

(Sárospatak.)

RácZ Lajos.